

12. Історія української музики. / Ред. Л.Пархоменко, О.Литвинова, Б.Фільц та ін. – К.: Наукова думка, 1992. – Т.4.
13. Кияновська Л. Свята до музики любов // Музика. – К., 2003. – №5-6. – С.9-14.
14. Кияновська Л. Стилєва еволюція галицької музичної культури ХІХ-ХХст.: Монографія. – Тернопіль: Астон, 2000.
15. Козлов В. Вшанування А.Кос-Анатольського // Музика. – К., 1980.
16. Личность. Нация. Общенье. Редакционные беседы. // Муз.академия. – М, 1992. – №2. – С.49-67.
17. Мельник Л. Bravo маестро! // Музика. – К., 2004. – №1-2. – С. 18-19.
18. Назар Н. Перерваний каданс // Музика. – К., 1997. – №2. – С.7.
19. Павлишин С. Музика ХХ ст. – Л.: БаК, 2005.
20. Павлишин С. Станіслав Людкевич. – К.: Музична Україна, 1974.
21. Рябуха Н. Простір і час як принципи організації музичного твору // Традиції та новачі у вищій архітектурно-художній освіті. – Х.: ХДАДМ, 2001-2002. – № 2-3/1. – С. 29-33.
22. Творчість С.Людкевича: 36 статей. – Львів: Вищ. держ. муз. інст. ім.М.В.Лисенка, 1995.
23. Тилик В. Творчі портрети «В ім'я дружби» // Музика. – К., 1971. – №3.
24. Трошинський В.П., Шевченко А.А. Політична історія України ХХ ст. – К.: Вид-во НАН України; Інститут етнонаціональних досліджень, 2002.
25. Фільц Б. Славетний і незабутній // Музика. – К., 1999. – №3. – С. 26-28.
26. Щириця Ю. В.Гомоляка // Музика. – К., 1980. – №2. – С. 10-11.
27. Щириця Ю. Творчий портрет В.Гомоляки. К.: Музична Україна, 1982.
28. Яворський Е. Слово про майстра // Музика. – К., 1992. – №6. – С.5.

Tetyana Danylyk

THE DEVELOPING OF STYLE TENDENCIES IN VIOLIN MINIATURE IN THE MIDDLE OF THE XX CENTURY

In the following scientific investigation was made research of the manner-style tendencies development peculiarities of the Ukrainian violin miniature in 40-50 years of the XX-th century in the context of social and cultural processes, and also was made form-creative analysis of the most outstanding compositions of the native composers.

Key words: violin miniature, manner-style tendencies, form-creative analysis, Ukrainian music science.

Наталія Сулій

**НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКА СПАДЩИНА ЯЛТИНСЬКОГО
БАНДУРИСТА-ПЕДАГОГА ОЛЕКСІЯ НИРКА**

Стаття присвячена науково-дослідницькій спадщині О.Нирка. Основну увагу зосереджено на 24 кобзарознавчих працях митця задля пізнання та аналізу його наукової спадщини, розкриття ролі його діяльності для історії кобзарства Криму, Кубані й загалом кобзарського мистецтва України.

Ключові слова: кобзарське мистецтво, бандурний репертуар, епос, майстер бандур, національна ідея.

У відродженні української мови й культури в регіонах, де переважає російськомовне населення, часто визначну роль відіграють не державні чинники, а окремі дослідники-ентузіасты. Саме до таких подвижників належить Олексій Нирко – бандурист-педагог, організатор кобзарських колективів на Кримському півострові, невтомний науковець-дослідник кобзарства Криму та Кубані [34, 43-49]. Митець поставив собі за мету всебічно дослідити історію кобзарства Криму та Кубані, де, на думку деяких науковців, кобзарське мистецтво занепало остаточно [9, 2], і довести землякам та цілому світові, що кобзарство є невід'ємним атрибутом культури цих регіонів і ознаки українства там

міцно укріплені й проявляються ще нині.

Досліджуючи протягом тривалого часу кобзарство Криму та Кубані, О.Нирко здійснив сотні поїздок за різними адресами, написав велику кількість листів, повідомлень, розшукав десятки раритетних інструментів. Результатом наполегливої дослідницької діяльності бандуриста, стали 70 праць, серед яких дослідження кобзарознавчого спрямування, а також розвідки, присвячені історії українського театру на півострові, розвитку бібліотек та поширення українських книг. Кобзарознавчі наукові праці публікувалися в українських та закордонних наукових виданнях: «Народна творчість та етнографія», «Мистецтво та освіта», «Кубань: проблемы культуры и информатизации» (Краснодар), «Вісник Товариства української культури Кубані», «Науково-практичний журнал: Гуманітарні науки», «Бандура» (Нью-Йорк), «Науковий вісник українського історичного клубу» (Москва), «Науковий вісник українського університету» (Москва) та ін.

Найновіший реєстр кобзарів Криму та Кубані, створений О.Нирком, налічує 146 персоналій, практично невідомих не тільки широкій громадськості, а й музикознавцям-фахівцям. Про окремих з них дослідник написав монографічні нариси, опубліковані в Україні та за її межами. В радянський час дослідження Нирка майже не друкувалися. Виняток становить лише праця про яскравого виконавця, феноменального майстра з виготовлення бандур О.Корнієвського «Кобзарська спадщина Олександра Корнієвського» [10, 8-21], опублікована в «Народній творчості та етнографії». Тому більшість своїх статей О.Нирко передавав всіма можливими способами до Нью-Йорка, де віддавна виходив єдиний у світі україномовний журнал «Бандура» (Нью-Йорк). Саме там побачили світ такі наукові розвідки митця, як: «Чобітько Роман Павлович (1894-1974 рр.)» [11, 15-21], «Шемер Пантелеймон Петрович: кобзарська біографія» [12, 11-17], «Лазаренко Семен Семенович» [13, 28-37], «Йорж Конон Петрович (1893-1963)» [14, 18-25], «Його посадили за бандуру» [15, 44-45], «Монотеатр бандуриста Кручі-Луковецького» [16, 1-12] та найбільш узагальнююча фундаментальна праця О.Нирка – «Кобзарство Кубані» [9, 2-22]. Особливої уваги заслуговують роботи монографічного плану про талановитих особистостей Кубані: «Бандурист Конон Безчасний: Из истории кобзарского искусства на Кубани» [17, 5-8], «Зот Диброва, рыцарь кубанского кобзарства» [18], а також нові, неопубліковані, підсумкові праці Олексія Нирка: «Ансамблі та капели бандуристів Кубані» [19], «Кубанські майстри бандур» [20]; «Неповний реєстр кубанських кобзарів-бандуристів» [22] та «Неповний список репресованих кобзарів-бандуристів Кубані» [23], що є підсумком його багаторічних досліджень українських кобзарів Кубані, а також праця «Ялтинський музей кобзарства Криму та Кубані» [24].

Висвітлення життєвого, творчого шляху О.Нирка, досягнень створених ним колективів знаходимо у публікаціях С.Кочерги, Б.Жеплинського, Р.Польового, В.Іваненка, Н.Костюк, А.Лаби, Н.Сулій, С.Суханової, М.Чорного-Досінчука, О.Яцківа, О.Януша [1-8; 33-37] та ін. Питань наукової спадщини митця у своїх публікаціях торкаються Б.Жеплинський [1, 351; 143], В.Ідзьо [4, 154-158], М.Литвин [8, 24-27] та автор статті [34, 47], які розглядають лише деякі аспекти цієї проблеми.

Мета статті полягає в загальному огляді 24-х вибраних наукових кобзарознавчих праць О.Нирка для більш повної уяви та пізнання його багатой науково-дослідницької спадщини; оцінки внеску митця в історію кобзарства Криму та Кубані й кобзарського мистецтва України загалом.

Серед праць дослідника вагомий інтерес становить наскрізне підсумкове дослідження «**Кобзарство Кубані**» [9, 2-22]. Саме в ньому О.Нирко задається метою, наводячи конкретні факти та по-статі, довести, що на Кубані все-таки існувало і сьогодні існує кобзарське мистецтво, яке принесли з собою кобзарі, що прийшли разом із першими запорізькими переселенцями в 1792 р. Вони були яскравими виразниками народного духу, національної ідеї, найсвідомішою частиною суспільства. Деякі з них стали відомими бандуристами і зробили вагомий внесок в історію кобзарства Кубанського регіону України. Це – А.Головатий, один з перших кобзарів Кубані, К.Безчасний, З.Діброва, С.Діброва, К.Йорж, С.Жарко, І.Шеремет, К.Німченко, О.Кобзар, А.Чорний та ін.

У дослідженні О.Нирко зазначає, що перша хвиля кобзарського відродження піднімається на Кубані на початку ХХ ст., джерелом якого стали давні кобзарські традиції, про які засвідчують такі відомі автори, як Г.Квітка-Основ'яненко (нарис «Головатий»), І.Кияшко (книга «Войсковые певчес-

кие и музыкантские хоры Кубанского казачьего войска, 1811-1911 годы)), І.Попко (праця «Черноморские казаки в их гражданском и военном быту»), Ю. Миролюбов (праці «Славяно-русский фольклор», «О князе Кие – основателе Киевской Руси»), С.Фарфоровський («Филологические записки», «Кобзари на Кубани») та ін., а також «стародавні бандури, мовчазні свідки кобзарської слави», що зберігаються в Катеринодарському історичному музеї.

Олексій Нирко згадує відомі постаті: В.Ємця, Г.Хоткевича, О.Обабка, М.Телігу. Подає історичні відомості про розвиток кобзарського мистецтва на Кубані від найдавніших часів до сьогодення, уважно виділяє піднесення і спади, пов'язані з різними кон'юнктурними обставинами. Головний висновок зводиться до того, що навіть за часів найбільшої політичної кризи кобзарське мистецтво не занепадало і переходило «в підпілля», чекаючи на кращі часи, бо, як пише дослідник, «в глибинах народної свідомості жив завжди невмирущий козацький кобзарський дух» [9, 21].

«Чобітько Роман Павлович (1894-1974)» [11, 15-21] – дослідження, присвячене кубанському бандуристові, організатору і режисеру пересувного українського професійного драматичного театру, самодіяльному композиторові і поету родом зі станиці Ільської. Р.Чобітько – один із народних талантів, всесторонньо обдарований, пристрасний бандурист-співак, бандурист-популяризатор, бандурист-просвітник. Разом зі своєю дружиною Євдокією Бандурко він брав активну участь у громадському та культурному житті не лише станиці, а й усього кубанського краю. Будучи акторами української гастрольної трупи в ст. Сіверській, яка набула статусу професійної, виступали в станицях і містах Кубані. «Дует бандуристів! Дует подружжя Чобітько! Ця неповторна, унікальна пара народних музикантів чарувала уже з афіші: юні, вродливі, типові українські обличчя, барвисті національні костюми, виняткової краси інструменти, які так гармонійно вписувалися у загальну картину. Це був дивовижний психологічний ансамбль закоханих сердець в пісню, в музику, в світлу казку життя... На сцені вони забувалися, вже не були Євдокією та Романом, а ставали узагальненими художніми образами пісні – цієї великої поеми великого народу!» [11, 21], – так поетично характеризував їх творчу діяльність О.Нирко.

«Шемет Пантелеймон Петрович: Кобзарська біографія» [12, 11-17]. Написавши цілий ряд праць, О.Нирко невтомно продовжував розшукувати матеріали про кобзарів Кубані. Результатом пошуків стала розвідка про визначного кубанського бандуриста, учасника провідних капел та ансамблів бандуристів України – Шемета Пантелеймона Петровича. Тут висвітлено чотири періоди життєвого і творчого шляху бандуриста: кубанський (станція Канівська) – 1905-1932 рр.; далекосхідний (Владивосток) – 1932-1942 рр.; дороги Другої світової війни – 1942-1945 рр. та київський – 1945-1984 рр. Незважаючи на негаразди, які траплялися на життєвому шляху митця і не могли не позначитися на його творчості, він займався популяризацією кобзарського мистецтва не тільки в Україні, але й за кордоном.

«Лазаренко Семен Семенович» [13, 28-37] – дослідження, присвячене пам'яті найстаршого кубанського бандуриста, педагога, який своєю активною діяльністю долучився до промоторства бандурного мистецтва кубанського краю, а також гастролював у Києві, Харкові, містах Далекого Сходу, селах і містах Зеленого Клину та за кордоном: у Польщі, Угорщині, Німеччині та ін. Характеризуючи цю колоритну постать, дослідник дає їй таку яскраву характеристику: «Семен Семенович – кубанський бандурист, один з ініціаторів заснування чоловічої капели бандуристів станиці Канівської (1923-1943), її незмінний староста, права рука художнього керівника С.Жарка, соліст-бас, актор-аматор, ведучий-декламатор... Це була людина величезної моральної сили, яка мислить масштабно, минуле й сучасне становище оцінює, опираючись на споконвічну народну мудрість, власний величезний життєвий досвід. Коренастий, широкоплечий козарлюга з великими сильними руками споконвічного хлібороба-воїна, з ясним проникливим поглядом. Він нагадував собою столітнього дубавелетня, якому немає ні впину, ні зносу... Репертуар його був воістину величезний. Він назвав, награв і наспівав 86 творів за неповні дві доби...» [13, 28, 36].

«Йорж Конон Петрович (1893-1963)» [14, 18-25] – розвідка про кубанського кобзаря першої половини ХХ ст., артиста хору й симфонічного оркестру Кубанського козацького війська, педагога, концертуючого бандуриста-соліста, флейтиста, громадського діяча, предки якого були в числі

тих козаків-запорожців, які переселилися в 1792 р. на Кубань.

Загальну й музичну освіту здобув у військової школі м. Катеринодара, де отримав високо-професійні навички хорового й сольного співу, засвоїв величезний репертуар з українських пісень, оволодів грою на кількох музичних інструментах симфонічного оркестру. О.Нирко, покликаючись на листи К.Йоржа, написані дослідникові та до письменника І.Шаповала, робить припущення у своїй розвідці, що вперше гру на бандурі Конон Йорж почув, уже будучи артистом симфонічного оркестру, від відомого кобзаря Наддніпрянщини Г.Кожушка. На думку К.Безщасного та О.Нирка, бандура, яку до 1911 р. придбав К.Йорж і самотужки її опановував, очевидно була моделлю О.Корнієвського (1889-1988) – найвидатнішого бандурного майстра України. Конон Йорж концертував у Краснодарі, станиці Канівській, Челбаській, яка, будучи однією з 38-ми історичних козацьких станиць, стала вогнищем української культури, зберігала і плекала у своїх глибинах козацький дух запорізького лицарства. Репертуар кобзаря складали народні пісні, твори національної класики, пісні композиторів-аматорів кубанського регіону. Характеризуючи його виконавський стиль, О.Нирко пише: «Виняткова музикальність, гарний сильний тенор з багатотембральною звуковою палітрою, сплав народної й професійної манери виконавства, глибоке індивідуальне осмислення і відчуття неповторності образу народної пісні лежали в основі виконавського стилю кобзаря, яким він так щедро обдаровував свою аудиторію слухачів» [14, 22].

«Зот Діброва, лицар кубанського кобзарства» [18]. На основі розповідей кубанського козака Пилипа Карловича Мусієнка, кобзаря-побратима Олексія Обабка, К.Безщасного та публікацій А.Доргайленка, О.Панченка, М.Завадського та ін., дослідник розкриває яскраву особистість пропагандиста бандури, української пісні та історії козацтва, справжнього лицаря кубанського кобзарства – Зота Андрійовича Діброву. Перечитуючи сторінка за сторінкою дослідження, сміливо можна стверджувати, що ця грандіозна особистість є «справжнім кобзарським символом». Зот Діброва очолював українську секцію клубу «Нацмен», належав до симфонічного оркестру Кубанського козацького війська, учасниками якого були й Іван Шеремет, Степан Жарко, Конон Безщасний та ін., крім того, він – бандурист-концертант, активний громадський діяч, композитор. Ось як вдало висловлюється про нього О.Нирко: «Безперечно, Ізот Діброва був типовий кубанський козак, волелюбний, сповнений особистої гідності й поваги, розважливий і мудрий. Він точно і тонко реагував на суспільно-політичні зміни в тогочасному суспільстві, завчасно їх прогнозував і ретельно обминав підводні камені, не міняючи раз і назавжди обраного курсу. В часи повсюдного цькування й винищування кобзарства він не відрікся від своєї бандури мальованої, а залишився вірним їй до кінця своїх днів...» [18].

«Бандурист Конон Безщасний: 3 історії кобзарського мистецтва на Кубані» [17, 5-8]. Конон Безщасний – артист-скрипаль Кубанського симфонічного оркестру, бандурист-тенор зі станиці Полтавської. Займався активною кобзарсько-концертною діяльністю впродовж 32-х років, неодноразово гастролюючи станицями і містами Кубані. Керував кобзарською студією при українському педтехнікумі станиці Полтавської, писав поетичні твори, музику до них та озвучував вірші українських кубанських поетів. Популяризатор кобзарського мистецтва з чудовою кобзарською технікою та прекрасними голосовими даними, К.Безщасний вніс вагомий вклад у відродження національної свідомості українського народу. Розвідка О.Нирка містить лист К.Безщасного до січеславського письменника Івана Максимовича Шаповала від 2 жовтня 1965 р., у якому Конон Петрович подає свою біографію. О.Нирку пощастило також листуватися з К.Безщасним (отримав від нього два листи). Аналізуючи у дослідженні епістолярну спадщину Конона Безщасного, він стверджує, що останній міг допускатися неточностей, констатуючи деякі факти, особливо з приводу того, що ні кобзи, ні кобзарів на Кубані не було. Дослідник вважає це висловлювання помилковим, оскільки, на його думку, кубанський бандурист зробив такий висновок, спираючись на свій життєвий та кобзарський досвід. Та й, зрештою, в часи тоталітарного режиму К.Безщасний не мав змоги вільно висловлювати свої думки, бути відвертим.

«Іван Шеремет, кобзар зі станиці Іракліївської» [25, 22]. Дослідження присвячене кубанському бандуристу-тенору, артисту симфонічного оркестру Кубанського козацького війська, одному з піонерів кобзарського відродження на Кубані початку ХХ ст. Івану Шеремету. «Це був великий

громадянин-патріот, – зазначає О.Нирко, – який, як і його побратими, не жив ідеями місцевого патріотизму, а, як М.Рябовіл, «Кубань уважав частиною одної Козацької Землі, що починалась над Дніпром, а кінчалась під Кавказькими горами» [25, 22]. Разом з музикантами-професіоналами Савою Дібровою, Кононом та Никоном Безшасними, котрі також були артистами симфонічного оркестру, піднімав престиж бандури, розголошував її славу, розповсюджуючи її серед Кубансько-Чорноморського козацтва. Іван Шеремет поділяв ідеї Кубанської Законодавчої Ради й Уряду, був учасником бою за станицю Калузьку. Дослідник припускає, що його знищили денікінці. На жаль, О.Ниркові доля Івана Шеремета не відома, як і доля 36-ти кубанських бандуристів із 126-ти розшуканих і документально підтверджених особистостей. О.Нирко сподівався, «що подальші пошуки, можливо, проллють світло на останні роки їх життя», припускаючи, що вони можуть бути трагічними...

«Його посадили за бандуру...» [15, 44-45] – розвідка про кубанського бандуриста, актора-аматора зі станиці Пашківської Петра Гузія, першим кобзарським наставником якого був відомий бандурист Зот Діброва, «лицар кубанського кобзарства». П.Гузій не став бандуристом-концертантом, як його колеги, відомі виконавці Конон Безшасний, Конон Йорж, Роман Чобітько та ін., полем його діяльності була рідна станиця та сцени Краснодару. Він озвучував вокально-хорові номери у виставах, насамперед таких відомих, як «Наталка Полтавка» М.Лисенка – І.Котляревського, «Запорожець за Дунаєм» С.Гулака-Артемівського та ін., а також супроводжував танцювальні номери вистав сам і в складі трієстих музик. Основу репертуару П.Гузія складали українські народні пісні, танці, а також народні пісні, які набули поширення на Кубані. Бандурист проводив культурологічну та громадсько-патріотичну діяльність, за що був арештований органами НКВС і засуджений до розстрілу нібито під приводом причетності до контрреволюційної повстанської організації. Безпідставно засуджений Петро Гузій, як і багато інших репресованих кобзарів-бандуристів, загинув у розквіті сил, хоча не належав до жодних антиурядових угруповань, «працював, як і всі, а за покликаною душі знаходив своє самовираження в музиці й аматорському драматичному мистецтві» [15, 45].

Дослідження під назвою **«Гетьманська бандура кубанського майстра М.О.Вереси»** [26, 139] містить біографічні відомості про кубанського бандуриста-баритона, бандурного майстра, регента-хормейстера, організатора та керівника аматорського музично-драматичного руху Миколу Олексійовича Вересу (1894-1938), родом із закубанської станиці Саратовської. Перед нами постає життєвий та творчий шлях кубанського бандуриста, який, на жаль, закінчився трагічно. Йому інкриміновано участь у контрреволюційній організації та згідно з рішенням органів УНКВС Краснодарського краю засуджено до розстрілу. М.Вересі належить ідея створення гетьманської бандури, яку так і не відомо, чи він реалізував через трагічну долю: «Вересу Миколу Олексійовича безневинно замордував більшовизм, – зазначає О.Нирко, – але пам'ять про нього, про його подвижницьку працю як музиканта-бандуриста і бандурного майстра живе й сьогодні» [26, 139].

«Світлина, оповита легендами» [27, 183-185]. На сторінках розвідки автор дискутує з рядом дослідників історії кобзарства з приводу світлини, датованої 1913 р. (Катеринодар), на якій зображені бандуристи Першої кубанської кобзарської школи Миколи Богуславського, намагаючись з'ясувати, хто ж із дослідників, які публікували її у різних виданнях, дав достовірніше трактування цієї світлини. Однак, на жаль, О.Нирко приходить до висновку, що «світлина Першої кубанської кобзарської школи Миколи Богуславського, в якій Василь Ємець був навчителем, продовжує творити легенди ...» [27, 185].

Праця **«Кубанські майстри бандур»** [20] – результат тривалих пошуків автора станицями Кубані. Тут представлено цілу низку прізвищ майстрів бандур (розповсюджувачів та популяризаторів цього інструмента), непересічних особистостей кубанського краю. Це – Григорій Гусар і Прокіп Смолка (станція Канівська), Тихін Строкун (станція Новопашківська), Микола Вереса (станція Саратовська), Кузьма Німченко (станція Пашківська), Семен Турчинський (станція Сіверська, станція Азовська), краснодарець Дмитро Крикун, а на еміграції Антін Чорний, які заявили про себе вже на поч. ХХ ст. Розвідка становить цінність у тому сенсі, що містить коротку інформацію про кожного з майстрів бандур, їх досягнення в інструментотворенні, опис сконструйованих ними бан-

дур, частина яких знаходиться в Ялтинському музеї кобзарства Криму та Кубані, відкритому стараннями О.Нирка у 1984 р.

«Ансамблі та капели бандуристів на Кубані» [19] – одне із підсумкових досліджень О.Нирка, в якому на підставі віднайдених матеріалів автор робить спробу висвітлити історію, передумови становлення та розвитку колективного кобзарського виконавства на Кубані. Тобто, починаючи від перших згадок про тимчасову колективну гру на бандурах (у розвідках В.Таранухи, О.Обабка, В.Ємця), до сформованих професійних ансамблів та капел.

На сторінках праці знаходимо відомості про засновників та учасників ансамблів і капел бандуристів Кубані, їх активну концертну діяльність станицями та містами краю, виконавський репертуар, мистецько-громадську функцію. Зокрема, мова йде про ансамбль бандуристів станиці Пашківської, заснований у 20-х рр. ХХ ст. Учасниками ансамблю було створено літературну студію «СІМ» організації українських письменників «Село і місто», де студійці аналізували власні та чужі твори, слухали доповіді на літературознавчі теми, дискутували, виступали з концертами перед численною аудиторією слухачів, у якій користувалися неабияким успіхом.

За словами автора, кубанські бандуристи були засновниками колективів не тільки на Кубані, а й поза її межами. Дослідження є ще одним свідченням того, що упродовж першої половини ХХ ст. кобзарське колективне виконавське мистецтво на Кубані активно розвивалося та популяризувалося за будь-яких обставин.

У розвідці «Думний епос у кубанському краї» [21] автор простежує генезу та подальше побутування дум на Кубані кінця ХVІІІ – початку ХХ ст. У праці представлено цілий ряд імен та прізвищ репрезентаторів цього жанру (Кость Кравченко, Микита Варавва, Василь Шевченко, Дмитро Байда-Суховій, Микола Вереса, Конон Безщасний, Роман Чобітько, Павло Німченко, Михайло Теліга та ін.), подано їх короткі біографічні відомості, творчі здобутки, висвітлено концертну діяльність. Кожен з них певною мірою вніс значну лепту у розвиток та популяризацію козацького епосу на Кубані. Дослідження містить також перелік дум, що входили до виконуваного ними концертного кобзарського репертуару. Серед них: «Дума про трьох братів Азовських», «Самійло Кішка», «Козак Голота», «Дума про невільників», «Дума про Костю Гордієнка», «Іван Богуславець», «Дума про Перемогу» (авторство належить відомому кубанському бандуристу К.Німченку), «Отаман Матяш старий» та ряд ін.

О.Нирко наголошує, що «у даній розвідці, за нашим твердим переконанням, подано лише частину репрезентаторів славнозвісного козацького епосу, який вдалося відтворити за довгі роки пошуків у другій половині ХХ ст. ... Є підстави стверджувати, що і юні бандуристи, такі, як Михайло Горіх, Яків Дерев'яно, Зенон Конограй, Іван Куліш, Юхим Півень, Степан Рідкобородий та інші, теж знали і виконували думи, але документальних свідчень про це ще не розшукано» [21].

«Монотеатр бандуриста Кручі-Луковецького (19.12.1901–13.04.1986): Кобзарська біографія» [16, 1-12]. Праця присвячена оригінальній постаті кобзаря-бандуриста, актора, концертуючого соліста з неабиякими режисерськими даними, митця «виняткової волі», вихідця з с. Косоржа Щигровського району Курської області Василя Никифоровича Луковецького. Розвідка містить кілька підрозділів: «Кобзарська біографія»; «Круча як людина»; «Бандура і голос»; «Костюм». О.Нирко висвітлює всі грані універсального таланту кобзаря, який невтомно популяризував бандурне мистецтво не тільки в Україні, а й в Росії, подорожуючи впродовж 10-ти років у складі чоловічого тріо бандуристів (Дизенко Василь Павлович, Литвиненко Олександр), зокрема гастролюючи у Москві, Московській області, Архангельській, Горьківській, Кримській та Рязанській обласних держфілармоніях. Репертуар тріо складала революційні і сучасні, історичні, козацькі, народні та гумористичні пісні, а також твори українських композиторів М.Богуславського, П.Козицького, М.Леонтовича, М.Лисенка та ін. Успіх цих тривалих виступів Круча-Луковецький мотивував тим, що «український народ живе повсюди, і, якби не ми, то де б вони почули близьку їх серцю українську пісню?» [16, 2]. Автор зауважує, що виступи В.Луковецького сприймалися з великим успіхом і мали «величезне патріотично-виховне значення. А гастролі за межами України символізували саму Україну!.. Круча зачаровував не лише високопрофесійною (універсальною) майстерністю, а й неповторністю. Воло-

діючи природним даром перевтілення, елементами високого артистизму та властивого українській природі народного гумору, Василь на сцені був справжнім монотеатром. Його буквально не відпустили зі сцени, а він, в свою чергу, ніколи не відмовлявся виконувати на біс. Здавалось, що його репертуар, його мистецтво безмежне в своїй красі й неповторності» [16, 5].

«Бандура не продається!» (фрагментарна розповідь про кримського бандуриста Карпа Кобзаря-Лудильника (бл. 1870-1940)) [28, 12] – розвідка про бандуриста Карпа Кобзаря-Лудильника (автору праці невідоме справжнє прізвище), який відіграв неабияку роль у створенні першої капели бандуристів у Сімферополі, «мав незаперечний кобзарський авторитет не лише в Сімферополі, а й у всьому Криму, був зразком, еталоном, висококваліфікованим інтерпретатором кобзарської спадщини. По ньому рівнялися. Його виступи на сцені Українського клубу розбудили зачаєну кобзарську снагу ...» [28, 12]. Короткі відомості про кобзаря дослідник отримав з уст Василя Кулиничя, культуролога, скрипаль, актора, режисера, який мав нагоду спілкуватися та виступати з Кобзарем-Лудильником дуетом і зумів якнайкраще охарактеризувати його не тільки як виконавця, а й як особистість, українського патріота: «Дуже любив рідну українську мову. Любив, аж тремтів. Україну, рідну мову, бандуру любив душею!» [28, 12].

«Андрій Цемко – митець із Ялти» [29]. Тут автор подає фрагментарні відомості про життєвий шлях та подвижницьку працю всебічно обдарованого музиканта, актора, промотора кобзарського мистецтва, який усе своє свідоме життя віддав служінню українській культурі, утвердженню національної ідеї. Андрій Цемко був одним з перших, хто гастролював з кримським мистецьким колективом за кордоном.

«Кобзар із кримського бескида Михайло Буханець (29.09.1897-1975)» [30, 19], родом з Київщини – бандурист-баритон, скрипаль, художник-аматор, висококваліфікований дендролог, публіцист, автор поетичних та музичних текстів, супроводів для бандури. Упродовж тридцяти останніх років життя вів активну концертно-кобзарську діяльність у Криму. «Це тип кобзаря скромного й малопомітного на часом галасливому кобзарському обрії, – відзначає О.Нирко, – це кобзар, який, як той чорний віл, тихо тягнув нелегкого кобзарського воза по білому світу аж до домовини. Він непомітно з'явився і непомітно згас, як і не було його. А був. А буде! І так споконвіку на нашій славній Україні!» [30, 19].

«Дзвени, бандуро, в пам'яті моїй ...» [31, 6]. З-поміж праць, присвячених постатям кобзарів-бандуристів Криму та Кубані, вирізняється розвідка, в якій окреслено творчий портрет бандуристки Віри Хелемелі (Ніколаєвої), яка, незважаючи на свій короткий вік (1935-1983), зуміла здійснити значний внесок не тільки у розвиток та популяризацію кобзарського мистецтва у Кримській області, але й стала піонером у започаткуванні професійного навчання гри на бандурі при Феодосійській музичній школі №1 (1961 р.) та створила капелу бандуристів при міському Будинку культури. О.Нирко дав високу оцінку діяльності бандуристки, чия багатогранна особистість не залишилася поза увагою тогочасних музикознавців: «З'явився фахівець-ентузіаст, і відродився жанр! Прибув кобзар, а наші люди були і є на цій древній землі споконвіку. Слава кобзарці! Невмирущий її трудовий подвиг!» [31, 6].

У розвідці **«Капелі – 35 (творча характеристика)»** [32] розкрито основні грані діяльності Ялтинської народної самодіяльної капели бандуристок ім. Степана Руданського Кримського державного гуманітарного інституту, засновником і незмінним керівником якої був педагог-бандурист, відмінник народної освіти (1971), заслужений працівник культури України (1993) Олексій Нирко. Тут представлено інформацію про методичну та матеріальну базу капели, виконуваний репертуар, відомості про активну концертну діяльність (участь у численних міських, обласних, республіканських, всесоюзних оглядах художньої самодіяльності, у всесвітніх фольклорних фестивалях-конкурсах; виступи на радіо та телебаченні, в тому числі й за кордоном), про численні нагороди, відгуки в українській та зарубіжній пресі; створення під впливом діяльності капели ще двох колективів бандуристів «Кримські проліски» (1975) та напівпрофесійного ансамблю бандуристок «Зоряниці» (1990), які удостоєні звання народних, проведення обласних семінарів та першого Всеукраїнського республіканського семінару керівників дитячих капел та ансамблів бандуристів, а від 1992 р.

– щорічних кобзарських фестивалів «Дзвени, бандуро» ім. М.Лисенка та ін. Тобто автором висвітлено найвагоміші досягнення капели за час її існування. Багатогранна діяльність цього колективу заслуговує на високу оцінку, оскільки своєю працею, як справедливо відзначає О.Нирко, вона «утверджує наявність і життєздатність українства в Криму, зокрема, в середовищі молодого покоління. Протягом своєї історії Капела з науково-методичним кобзарським кабінетом та музеєм кобзарського мистецтва була і є базовим кобзарським центром Криму та Кубані. Як високохудожній мистецький колектив вона стає взірцем і об'єктом наслідування для відроджуваного кобзарства в регіоні й сприяє його професіоналізації...» [32].

«Ялтинський музей кобзарства Криму та Кубані» [24]. Вагомою часткою багатогранної діяльності О.Нирка є колекціонування раритетного інструментарію та створення ним у 1984 р. музею кобзарського мистецтва Криму та Кубані при Ялтинському педагогічному училищі (нині Кримський державний гуманітарний інститут). У цьому музеї О.Нирком зібрано понад півтора десятка інструментів різної форми та конструкції відомих майстрів і бандуристів: киянина Антона Паплинського, Олександра Корнієвського, два інструменти братів Дмитра і Володимира Лазаренків, які грали в Кубанській капелі, станиці Канівській у 20-30-х рр., рідкісні бандури місцевих майстрів А.Цемка, П.Смолки. Бандуру М.Теліги розшукав у Кракові. «Найстарша» бандура з 1914 р., «наймолодша» – сучасного кубанського майстра Семена Турчинського зі станиці Азовської. Всі раритетні цінності детально паспортизовані, описані Нирком і ґрунтовно проаналізовані у статті «Ялтинський музей кобзарства Криму та Кубані».

Збір експонатів було розпочато 1946 р. «В основне їх число входять давні бандури кустарного виготовлення, документи та матеріали, причетні до кобзарства досліджуваного регіону, окремі деталі бандур і інструменти, якими робили бандури, фотографії, листування, книги, журнали з відомостями про майстрів та бандуристів, спогади сучасників тощо» [24], – так підсумовує зроблене ініціатор створення музею. Головною метою, на думку Нирка, є «збереження пам'яті про кобзарську культуру кримсько-кубанського регіону України, увіковічнення імен видатних майстрів, творців бандур і виконавців-бандуристів. Адже, цим ніхто не займався». О.Нирко продовжував пошуки народних інструментів та цікавих історичних матеріалів. Фонди його музею постійно розширювалися, і було б доцільним, щоби вони отримали належний державний захист.

«Кобзарська спадщина Олександра Корнієвського» [10, 8-21] – розвідка, присвячена видатному майстрові з виготовлення музичних інструментів, кобзарю-віртуозу, різьбярю по дереву, творцю одного з кращих типів київсько-чернігівської бандури, основоположнику практичної школи гри на ній. В історію кобзарського мистецтва О.Корнієвський увійшов як найвидатніший майстер бандур України. О.Нирко зазначає, що бандури конструкції О.Корнієвського слугували взірцем для кубанських майстрів-бандуристів І.Гусара, Д.Крикуна, П.Смолки; були у кубанських кобзарів-бандуристів К.Безщасного, А.Бобиря, В.Кабачка, С.Жарка, братів Лазаренків (Володимира, Дмитра і Семена), М.Підгайної та ін. [10, 18].

Особливий інтерес становлять **«Неповний реєстр кубанських кобзарів-бандуристів»**[22] та **«Неповний список репресованих кобзарів-бандуристів Кубані»**[23], дбайливо складені О.Нирком, що є підсумком його багаторічних досліджень українських кобзарів Кубані. **«Неповний реєстр...»** вміщує 146 персоналій, поданих в алфавітному порядку, коротку інформацію про кожного з них, а саме: прізвище, ім'я та по батькові (у більшості випадків), час та місце кобзарювання, а також джерела походження даних. У **«Неповному списку...»** представлено стислі біографічні відомості про 27 репресованих кобзарів-бандуристів Кубані та їх багатогранну діяльність: громадсько-політичну, просвітницьку, концертну, педагогічну. Список супроводжується світлинами.

Огляд науково-дослідницької спадщини О.Нирка засвідчує, що кобзарознавець успішно розробляв тему побутування кобзарства на Україні та за її межами, зокрема на територіях, у яких ще досі збереглися традиції українства, найяскравішим виразником якого є кобзарське мистецтво. Наукові кобзарознавчі праці дослідника є переконливим доказом того, що нитки українства в Криму й на Кубані не переривалися, не зважаючи на титанічні зусилля численних русифікаторів, тобто кобзарство було і є невід'ємним культурним атрибутом Криму та Кубані.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жеплинський Б. Олексій Нирко – дослідник кобзарства Криму та Кубані // Українська періодика: історія і сучасність. – Львів, 2002. – С. 349-351; Подвижник кобзарства в Криму і Кубані // Кобзарськими стежками. – Львів, 2002. – С. 79, 129-130, 138-143, 275; Подвижник бандури в Криму і на Кубані // Бандура (Нью-Йорк). – 1994. – № 49-50. – Липень-жовтень. – С. 23-25.
2. Заграєвська З. Дитяча капела бандуристів // Народна творчість та етнографія. – 1979. – №2. – С. 93.
3. Ivanenko Volodimir. Crimean snowdrops // News from Ukraine. – 1979. – № 22. – May. – S. 4.
4. Ідзьо В. Бандурист-педагог Олексій Федорович Нирко – на шпальтах Нью-Йоркського квартальника «Бандура» // Науковий вісник українського історичного клубу. – Т. 9. – М., 2004. – С. 154-158.
5. Костюк Н. Бандурист-подвижник. До 75-річчя Олексія Нирка // Бандура (Нью-Йорк). – 2001. – № 76. – Липень-грудень. – С. 63-64.
6. Кочерга С. Терниста дорога маестро//Берегиня. – 2003. – №4. – С. 71-79; Кобзарський фестиваль// Кримська світлиця. – 1994. – № 14. – 2 квітня. – С.2; Грай, моя бандуро // Кримська світлиця. – 1998. – № 39-40. – С. 7 та ін.
7. Лаба А. Людина та епоха. Олексій Нирко – бандурист від Бога // Гуманітарні науки. – 2001. – № 1. – С.163-166.
8. Литвин М. Ще жива козацька мати // Бандура (Нью-Йорк). – 1994. – № 47-48. – Січень-квітень. – С. 24-27.
9. Нирко О. Кобзарство Кубані // Бандура (Нью-Йорк). – 1995. – № 52-53. – С. 2-22.
10. Нирко О. Кобзарська спадщина О.С. Корнієвського // Народна творчість та етнографія. – 1990. – № 2. – С. 8-21.
11. Нирко О. Чобітько Роман Павлович (1894-1974) // Бандура (Нью-Йорк). – 1994. – №49-50. – Липень-жовтень. – С. 15-21.
12. Нирко О. Шемет Пантелеймон Петрович: Кобзарська біографія // Бандура (Нью-Йорк). – 1995. – № 53-54. – Липень-жовтень. – С. 11-17.
13. Нирко О. Лазаренко Семен Семенович // Бандура (Нью-Йорк). – 1995. – № 51-52. – Січень-квітень. – С. 28-37.
14. Нирко О. Йорж Конон Петрович // Бандура (Нью-Йорк). – 1996. – № 55-56. – Липень-жовтень. – С. 18-25.
15. Нирко О. «Його посадили за бандуру...» // Мистецтво та освіта. – 2000. – №3. – С. 44-45.
16. Нирко О. Монотеатр бандуриста Кручі-Луковецького // Бандура. (Нью-Йорк). – 1997. – № 57-58. – Липень-жовтень. – С. 1-12.
17. Нирко А. Бандурист Конон Безчасний: Из истории кобзарского искусства на Кубани // Кубань: проблемы культуры и информатизации. – Краснодар, 1997. – №2 (9). – С. 5-8.
18. Нирко А. Зот Диброва, рыцарь кубанского кобзарства. – Рукопис. – Ялта, 1999.
19. Нирко О. Ансамблі та капели бандуристів на Кубані. – Рукопис. – Ялта (рік написання праці не вказаний).
20. Нирко О. Кубанські майстри бандур. – Рукопис. – Ялта (рік написання праці не вказаний).
21. Нирко О. Думний епос у кубанському краї. – Рукопис. – Ялта (рік написання праці не вказаний).
22. Нирко О. Неповний реєстр кубанських кобзарів-бандуристів. – Рукопис. – Ялта (рік написання праці не вказаний).
23. Нирко О. Неповний список репресованих кобзарів-бандуристів Кубані // Польовий Р. Кубанська Україна. – К., 2002. – С. 178-199.
24. Нирко О. Ялтинський музей кобзарства Криму та Кубані. – Рукопис. – Ялта (рік написання праці не вказаний).

25. Нирко О. Іван Шеремет, кобзар зі станиці Іракліївської // Кримська світлиця. – 2000. – №111-113. – 15 грудня. – С. 22.
26. Нирко О. Гетьманська бандура кубанського майстра М.О. Вереси // Третий кубанские литературно-исторические чтения. – Краснодар, 2001. – С. 139.
27. Нирко О. Світлина, оповита легендами // Науковий вісник українського історичного клубу. – Т.ІХ. – М., 2004. – 183-185.
28. Нирко О. «Бандура не продається!» (фрагментарна розповідь про кримського бандуриста Карпа Кобзаря-Лудильника (1870-1940) // Кримська світлиця. – 2003. – №31. – 1 серпня. – С. 12.
29. Нирко О. Андрій Цемко – митець із Ялти. – Рукопис. – Ялта, 2002.
30. Нирко О. Кобзар із кримського бескида Михайло Буханець (29.09. 1897-1975) // Кримська світлиця. – 2003. – №50. – 12 грудня. – С. 19.
31. Нирко О. «Дзвени, бандуро, в пам'яті моїй». – Рукопис. – Ялта, 2002.
32. Нирко О. Капелі – 35 (творча характеристика). – Рукопис. – Ялта, 1999.
33. Польовий Р. Нирко Олексій Федорович // Кубанська Україна. – К., 2002. – С. 99, 157, 178, 196, 302, 303; Ялтинський бандурист Олексій Нирко // Кобзарі в моєму житті. – К., 2003. – С. 62-65.
34. Сулій Н. Олексій Нирко – бандурист-педагог, дослідник кобзарства Криму та Кубані // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка та Національної академії України імені Петра Чайковського. Серія: Мистецтвознавство. – № 1(16). – 2006. – С. 43-49.
35. Суханова С. Ювілей Ялтинської капели бандуристів // Народна творчість та етнографія. – 2000. – № 5-6. – Листопад-грудень. – С. 116-117.
36. Чорний-Досінчук М. Олексій Нирко – бандурист-віртуоз // Свобода (Джерзі-Сіті, Нью-Йорк). – 1995. – № 82. – 3 травня. – С. 1; Кримські бандуристські // Християнський голос (Мюнхен). – 1991. – № 38. – 26 вересня. – С. 5
37. Януш О. Нирко Олексій Федорович // Тарас Шевченко і Крим: Енциклопедія-довідник. – Сімферополь: Таврія, 2001. – С. 118, 181-182, 287.
37. Яцків О. Кобзар-характерник // Вісник товариства української культури Кубані. – Краснодар, 2001. – № 1. – С. 3.

Nataliya Syliy

THE SCIENTIFIC-RESEARCH HERITAGE OF YALTYNSKYI BANDURA PLAYER,
AND PEDAGOGUE OLEKSA NYRKA

The article is devoted to the scientific and investigative activities of O.Nyrko. The main attention is concentrated on the 24-th kobzar's creations of author for the cognition and the analysis of his scientific works, consider the role of his activities for the history of kobzars of the Crimea and Cuban' and for the kobzar's creation at all.

Key words: kobza-piayer art, repertoire for bandura, epos, craftsman of bandures, national idea.

Оксана Миронова

РОЛЬ МУЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ М. СТРИЯ ТА СТРИЙЩИНИ У РОЗВИТКУ МИСТЕЦЬКИХ
ТРАДИЦІЙ ГАЛИЧИНИ ПЕРШОЇ ТРЕТИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті висвітлюються проблеми створення хорового колективу «Боян» у Стрию та побудови центру культури Стрийщини – Народного діому на основі архівних матеріалів Стрийського музею ім. Остапа Нижанківського, краєзнавчого музею «Верховина» та тогочасної періодики.

Ключові слова: музичне життя та культура, хорові об'єднання, музичні осередки, культурно-мистецькі традиції.